

Апстракт: Основни циљ овог рада је да укаже на историјски контекст традиције задужбинарства у Србији, да објасни везу између основних социјално-политичких вредности и задужбинарства и да критички укаже на везу између кризе друштвених вредности српског друштва и могућности оживљавања задужбинарства. Задужбинарство је утемељено на више социјално-политичких вредносних основа као што су солидарност, хуманизам, филантропија, милосрђе, добротинство, просветитељство, социјално-економски развој. Оживљавање задужбинарства има широк значај за српско друштво: морални, национални, просветни, културни, научни, социјално-политички. Међутим, оживљавање задужбинарства спречавају бројне баријере: историјско-идеолошке, вредносне, политичке, економске и правне природе. Обнова задужбинарства је у нераскидивој вези и са процесима реституције и денационализације, јер је велики број задужбина после Другог светског рата конфискован и национализован. Рехабилитација задужбинарства у српском народу је тешко остварива без промена у јавној свести, **систему вредности и нормативним оквирима.**

Кључне речи: задужбинарство, друштво, социјална политика, вредности

Увод

Задужбинарство припада традицији која има дуго историјско трајање у српском народу и део је друштвено-историјског развоја српског друштва. Оно је потврда утемељености српског националног идентитета на најважнијим хришћанским вредностима попут милосрђа, добротинства и духовности. Сматра се да је задужбинарство због своје масовности кроз историју добило карактер српског националног обележја као што су крсна слава или Божић. И сама реч задужбинарство је аутентичног српског порекла и потиче од речи „задушје”, што је првобитно значило „даривање за своју душу”. Иако је задужбинарство у почетку имало духовност (која је проистекла из хришћанске религиозности) као основни корен, оно је кроз историју добило много шири карактер: и национални, хуманистички, филантропски, културни, просветни, социјално-политички.

* Ванредни професор на Факултету за специјалну едукацију и рехабилитацију Универзитета у Београду, секретар Савета за обнову задужбинарства, e-mail: alex7@EUnet.rs

Задужбине представљају самосталне установе које настају улагањем или завештањем капитала (имовине/новца) појединаца или породица у јавне, опште друштвене/националне и добротворне сврхе. Да би задужбинарство могло да постоји потребно је испунити неколико услова (Љушић, 2007): изјава воље оснивача о њеном оснивању, утврђивање сврхе задужбине, одређивање средстава која ће служити постизању те сврхе и одобрење надлежног органа власти. Историја задужбинарства код Срба јасно указује да су његови циљеви најчешће били усмерени на следеће области: подстицање стваралаштва у науци и култури; помагање образовању, издаваштву и здравству; пружање социјалне заштите и подстицање организованих социјалних активности; унапређење привреде (индустрије, занатства, трговине) и улагање у подизање и обнављање православних манастира и цркава (црквено задужбинарство). Задужбине се оснивају за живота задужбинара (оснивача задужбине) или његовим тестаментом.

Основни циљеви овога рада су следећи: први циљ је да се укаже на историјски контекст традиције задужбинарства у Србији, а посебно на онај који је повезан са историјом социјално-политичких (заштитних) активности; други циљ је усмерен ка објашњењу везе између најважнијих социјално-политичких вредности и задужбинарства; и трећи циљ је критичка анализа односа између кризе друштвених вредности српског друштва и могућности оживљавања задужбинарства.

Историјски контекст задужбинарства у Србији

Задужбинарство се као друштвена институција јавља са почецима српске државности, али пун замах и трајно обележје за српску историју добија у време владања породице Немањића. Стеван Немања је између 1183. и 1191. године подигао манастир Студеницу, а заједно са сином Растком и манастир Хиландар на Светој Гори, 1198. године. Током средњег века бројни други српски владари, властелини и верски угледници – ослоњени на хришћанске идеале али и византијске обичаје – подизали су и обнављали цркве и манастире, оснивали су болнице, помагали су својим давањима сиромашне. Значај средњовековних задужбина је и у томе што се у њима развијају богате хуманитарне, културно-просветне, здравствене и уметничке активности. У бројним задужбинама српских владара и властелина одвијају се и организоване социјално-политичке делатности и, савременим изразом речено, добровољан социјални рад. У Хиландарском и Студеничком типично из 1199. године стоје одредбе о заштити немоћ-

них, сиромашних и болесних. Такође, у овим манастирима се отварају и болнице. Уз Номонканон светог Саве, ова два акта представљају основни социјално-политички програм српског средњовековног православља. У доба Немањића српски манастири су били и центри уметности, културе и просвете.

У каснијем периоду треба поменути да цар Душан 1348. године оснива нову болницу у Хиландару, као и у својој задужбини – манастиру Светих Арханђела код Призрена. У овом манастиру се одвијају и социјално-заштитне активности, попут организовања јавне кухиње за сиромашне. Познат је пример Јелене Анжујске, жене краља Уроша Првог, која је основала прву женску школу која је имала социјални, образовни и васпитни карактер.

Након доласка српске државе под турску доминацију задужбинарство не престаје у потпуности, али се одвија по правилима и процедури шеријатског права. Српска властела се трудила да настави традицију својих претходника и српских владара. Упечатљив пример је задужбинарска посвећеност деспота Стефана Лазаревића који је саградио манастир Манасију (1407–1418. године), у којој је организовао многе социјално-заштитне делатности. Међутим, задужбине су могле бити осниване само ако је њихов циљ био у складу са исламским учењем. Процедура је била таква да су задужбине које су основане пред кадијом (судијом) могле бити намењене само сиромашним православцима а не и црквама. Политика отоманске империје је, ипак, била врло променљива према задужбинарству са пуно случајева конфискације задужбинарске имовине и врло строгих ограничења у погледу начина оснивања задужбина.

Многи српски властелини, у српским земљама, наставили су традицију задужбинарства у тешким друштвеним условима како би очували српску националну и културну баштину. Само пример фрушкогорских манастира, подигнутих између 16. и 18. века, показује колики су они имали значај у областима културе, просвете или социјалне заштите.

Задужбинарство свој највећи успон добија крајем 19-ог и у првој половини 20-ог века од момента поновног враћања српске државности. У овом периоду носиоци задужбинарства постају, поред оних који су по пореклу и друштвеном статусу припадали тадашњој српској елити, и средњи друштвени слојеви чије је порекло, углавном, било из материјално скромних и сиромашних породица, а који су током свог живота и рада постали имућни (Софронијевић, 1995). Иако нису потицали из интелектуалног миљеа, многи од великих задужбинара овог времена имали су осећај за своју просветитељску и родољубиву мисију. Највећи број задужбина

остварују београдски Универзитет и Српска академија наука и уметности што добро показује главне мотиве добротвора и њихово разумевање да је улагање у науку, културу и уметност темељ развоја сваке нације и сваког друштва. У правном погледу, иако Душанов законик помиње задужбинарство, ова институција је Законом правно уређена у Србији први пут 1896. године, у то време врло напредним правним актом (Павловић, 2007).

Познато је да је београдски Универзитет између два светска рата имао близу 100 задужбина и да је био међу три најбогатија универзитета у Европи, чија се имовина процењивала на око милијарду долара. Крајем тридесетих година Академија наука је имала 65 задужбина. Задужбинари су, по својој жељи, Академији наука остављали средства за објављивање или награђивање радова из области филозофије, историје, књижевности, права, филологије, етнографије, археологије, биологије, географије, ликовне уметности, војних студија, итд.

О начину функционисања и о високом вредновању задужбинарства у том периоду, историчар Душан Батаковић пише: „Средства из фондова задужбина имала су по класичном обрасцу основну суму – главницу – која се, без обзира на то у ком је облику у непокретностима, новцу, злату, акцијама или обвезницама, није смела крњити, него је чувањем у банци била додатно оплођавана, како би се из тог капитала финансирао њен рад и помагали прихваћени пројекти. У XIX веку, као и у међуратном раздобљу, у управним одборима задужбина и фондова седели су први људи наше науке и културе, личности беспрекорних моралних квалитета и неоспориве научне репутације. Задужбине и фондови радили су по посебним правилима која су установљавали или сами дародавци или институције које њима управљају. У раздобљу активног рада задужбина и фондова, све до почетка Другог светског рата, није, бар у јавности, било забележено да је нека личност из одбора учинила какву проневеру или злоупотребу. Учесће у одборима који су управљали задужбинама сматрало се изузетном почашћу, а правична расподела средстава из фондова обезбеђивана је општом сагласношћу чланова одбора” (Батаковић, 2002).

Промена друштвеног поретка после Другог светског рата доводи до потпуне маргинализације задужбинарства која је настала у олуји комунистичке егалитаристичке и колективистичке идеологије. Укидање приватне својине, гашење задужбина, отимање имовине задужбинара кроз форму конфискације или национализације, проглашавање многих добротвора државним непријатељима, била је последица идеје стварања новог човека и наднационалног идентитета револуционарним захватом који се састојао у уништавању и потирању традиције и искорењивању српског

националног идентитета. Промена својинских односа државним и политичким насиљем после 1945. године заснивала се на платформи према којој је држава (= партија) једина која може да организује друштвене делатности и задовољава друштвене потребе. Полувековно комунистичко доба преживео је јако мали број задужбина. Најгору судбину имале су задужбине чија су средства била у хартијама од вредности или новцу. Обезвређивање новца је учинило да се средства многих задужбинских фондова смање до те мере да фондови нису могли да испуне сврхе у које су били намењени.

Задужбинарство се, данас, као друштвена институција још увек тешко опоравља од педесетогодишњег дисконтинуитета јер је „сасечено у корену”. Ипак, од средине деведесетих година прошлог века задужбинарство почиње да оживљава али и даље уз бројне, старе и нове, баријере (Југовић, 2007).

Социјално-политичке вредности и задужбинарство

Задужбинарство је утемељено на више јасних социјално-политичких вредносних основа. Обично су различите вредности и индивидуални мотиви на којима почива задужбинарство снажно испреплетани и међусобно условљени.

Почетни мотив задужбинарства налази се у идеји и хришћанској вредности **милоsrђа**. Милоsrђе покреће човека да чини помоћ другима у невољи како би нешто урадио „у славу бога” и како би учинио „за добро своје душе”. Блиска вредност милоsrђа је и вредност **добročинства** која има исте религиозно-хришћанске изворе. Чинећи добра дела људи испуњавају верску дужност и обезбеђују себи спасење у вечном животу. Бити слуга Бога значи заслужити рајско насеље у „царству небеском”.

Задужбинарство је утемељено и на вредности вере у већи значај **духовног** у односу на материјално, пролазно или хедонистичко. У Јеванђељу по Матеји пише „не сабирајте себи блага на земљи него сабирајте благо на небу”, што представља једно од кључних моралних начела хришћанске религије које је у дубокој вези као мотив са задужбинарством. „Благо на небу” се остварује само добрим делима према другим људима на земљи, за живота човека. Мотиви црквеног задужбинарства су дубоке религиозне природе, као што су слављење Бога и светаца, захвалност за стечено богатство, захвалност Богу зато што је неко излечен или што је избегао несрећу, страх од Страшног суда, жеља да се буде сахрањен у цркви, итд.

Ове примарне вредности задужбинарства се током српске историје битно проширују. Тако се као вредносни мотив јавља и **солидарност**. Термин солидарност је латинског порекла (*in solidum* или солидарна одговорност), који се везује за римско облигационо право. Појам солидарност има више значења: једнодушност, заједничко мишљење; заједничке обавезе, узајамна одговорност, осећање повезаности међу људима; сложеност и смисао за заједништво (Гавриловић, 2005). Солидарност као вредносна основа задужбинарства има два аспекта: психолошки и друштвени или социолошки. Са психолошког аспекта солидарност се кроз задужбинарство утемељује преко осећања везе појединца са друштвеном заједницом којој припада. Такво осећање чини мотив човеку да покрене акцију којом се у друштвеној и животној стварности потврђује чинећи дела попут задужбинарства.

Са друштвеног или социолошког аспекта солидарност која се испољава преко задужбинарства је показатељ да је човек део друштвене заједнице или групе којој припада и да са том заједницом дели неке заједничке вредности. Заједничке вредности (моралне, обичајне, религијске) су посебна стварност или друштвени супстрат које велики француски социолог Емил Диркем назива колективна свест. Колективна свест, по Диркему, надилази појединачне свести тако што их обликује и врши једну врсту принуде: утичући да се човек понаша по њеним правилима. На тај начин (који се зове процес социјализације или интериоризације културних вредности) ствара се осећање припадности и везаности човека за одређено друштво, али се тако ствара и социјална кохезија у друштву. Зато нарушавање колективне свести, услед негативних друштвених промена, ствара стања вредносних распулина и опште кризе морала (Југовић, 2002).

Задужбинарство као израз друштвене солидарности значи да човек дела у име општег добра и да има осећај одговорности за друштвену заједницу из које је потекао и у којој живи („друштвено одговорно понашање”). Солидарност као друштвени и добротинство као религиозни мотив заједно чине моралну обавезу оних који су у могућности да се одуже заједници за свој друштвени успех. Јер и њихов индивидуални успех је бар једним делом и успех заједнице у којој су постигли углед или друштвени утицај (Југовић, 2007).

Филантропија, као једна од базичних социјално-политичких вредности, такође, чини темељ задужбинарства. Појам филантропија води порекло од грчких речи *philos* (пријатељ) или *phileo* (волим, тежим за нечим) и *anthropos* (човек). Овај појам се преводи у нашем језику као љубав према људима, човекољубље, добротинство, воља да се помогне другима. У

основи филантропије је жеља да се помогне другим људима без очекивања личне користи. Та жеља је резултат различитих социјалних мотива који покрећу човеково понашање (Павловић, 2007).

Задужбинарство је дубоко засновано и на вредности **хуманизма**. Хуманизам (латински *humanitare*) у свом изворном смислу значи почовечити, дати облик и природу какви људима доликују, начинити човечним, уљудити или уљудивати. У политичкој науци се под хуманизмом обухватају различита теоријско-филозофска полазишта која истичу човека као највећу вредност. У етичком погледу хуманизам се схвата као став који налаже да се сви друштвени односи заснивају на уважавању људске природе као посебне друштвене вредности (Лакићевић, 1991). Управо у задужбинарству и његовим бројним садржајима се види колико је оно прожето вредношћу хуманизма. Иза задужбинарства стоји један од Кантових категоричких императива, који представља морални закон људског понашања и темељ филозофије хуманизма, а који гласи: „ради тако да човечанство како у својој личности, тако и у личности сваког другог увек узимаш као циљ, а никад као средство”.

Улагање задужбинара је увек улагање у остварење људске природе: било преко подстицања стваралаштва, било преко помоћи човеку онда када животне тешкоће не може сам да превлада. Задужбинарство је зато и вера у човека као биће. У крајњем, корисници задужбинске имовине су увек конкретни људи који својим учењем или радом доприносе даљем развоју друштвене заједнице којој припадају (Југовић, 2007). С друге стране, социјална политика, и као наука и као практична политичка делатност, усмерена је на питања добробити човека: радних и животних услова људи и друштвених група. Социјална политика је инструмент за остваривање хуманизма (Гавриловић, 2005).

Српско задужбинарство, у историјском контексту, има просветитељску мотивацију и засновано је на вредности **просветитељства и образовања**, које има препознатљиве социјално-политичке импликације. Пуно је примера задужбинара који су тестаментом остављали своју имовину са жељом да њихова задужбина потпомогне „развој просвете и моралног васпитања народа” или утиче на „просвећивање најширих слојева српског народа”. Многи задужбинари су своју имовину или капитал усмеравали ка делатностима од просветног, научног или културног значаја. Небројено је примера у Србији, пре Другог светског рата, када су из задужбинских фондова штампане књиге, финансирана научна истраживања, додељиване стипендије, отворане школе, откупљиване књиге за библиотеке, итд.

Као пример просветитељске мотивације задужбинарства треба поменути највећи међуратни фонд – фонд краља Александра II Карађорђевића, који је основан на дан његовог венчања са краљицом Маријом, 1922. године. У писму о оснивању Фонда, које је краљ Александар упутио Николи Пашићу – тада председнику Министарског савета – он као циљеве свог Фонда наводи морални, општекултурни и грађанско-васпитни напредак српског народа. У свом писму краљ Александар наводи да ова тројака акција треба да буде усмерена ка „помагању просвете на свим пољима науке, књижевности, уметности, школства, а понајпре практично просвећивање широких слојева, оснивање интерната на првом месту за женску децу итд., затим истицање врлине, породичног морала, честитости, самопрегоревања, трезвености, штедње, савесног вршења дужности, љубави према ближњима, слоге и трпеливости и, разуме се, стална брига за народно здравље”.

Према историчару Батаковићу „Краљев фонд је у следећој деценији био највећи појединачни фонд у држави који је редовно помагао „она лица која би се истакла радом на ширењу и утврђивању грађанских врлина у народу”, културне раднике „који су се истрајним радом кроз низ година истакли на просвећивању народа”, удовице и ратну сирочад, заслужне у здравственом просвећивању и хуманитарном раду, затим ученике и ученице „који су се нарочито истакли својим моралним и интелектуалним особинама”, као и „узорите примере самопрегоревања у вршењу дужности према друштву и држави”. Носиоци стипендија и награда Краљевог фонда били су, по правилу, истакнути појединци, ђаци и студенти који су, уз консултацију с Министарством просвете, бирани по строгим критеријумима заслуга на поменути пољима рада” (Батаковић, 2002).

Задужбинарство је утемељено и на **вредности очувања националног идентитета и подстицања социјално-економског развоја друштва**. Иза задужбинарства као светле, хумане и родољубиве традиције српског народа не стоји идеја очувања националног идентитета кроз „патриотизам” који је проповедан под плаштом једне партије педесет година. Како пише Милован Данојлић у „Србија и коментари”, свест нашег човека тешко је оштећена саучествовањем у логици једнопартијског система производећи „скућеност, манихеизам и склоност ка поразном упрошћавању” (Данојлић, 1988/89). То није патриотизам кога Селенић, у роману „Очеви и оци”, описује као „последње прибежиште ниткова” или „начин брисања појединца”, што смо доживели у последњих 20 година. Данојлић нас упозорава, крајем 80-их, да нам се намеће патриотизам у коме је „учећше у свеопштој свађи знак патриотске дужности”. Патриотизам српског задужбинарства је онај

који љубав према свом народу показује кроз веру у његову будућност, у његов развој, у стваралаштво, у стални напредак, у младе, у културу. То је мисија ероса а не танатоса (Југовић, 2007).

Значајан друштвени мотив задужбинарства је и **друштвени углед** дародавца, приложника или ктитора који се стиче у заједници. Дародавац својим савременицима али и потомцима оставља трајни траг о свом друштвеном и политичком значају у одређеном времену. Зато је битно да постоји друштвена клима (или систем вредности) која подстиче задужбинарство, и у којој би се добротинским активностима стицао висок друштвени углед.

Криза друштвених вредности и баријере у обнови задужбинарства

Оживљавање задужбинарства има широк значај за српско друштво: морални, национални, просветни, културни, научни, социјално-политички. Међутим, оживљавање задужбинарства у пуном смислу речи спречавају бројне баријере историјско-идеолошке, вредносне, политичке, економске и правне природе.

Рехабилитација задужбинарства треба да у моралном погледу представља раскид са полувековном неправдом која је учињена комунистичким насиљем и државним „неправом”. Револуционарно насиље у Србији на крају Другог светског рата имало је за циљ и уништавање (а у складу са својом „олако схваћеном” идеологијом комунизма и изградње „новог човека у новом друштву”) једне од темељних вредности просперитетног друштва: а то је грађанство као социјални слој и грађанско друштво. Бити демократско друштво је немогуће будући да неправда из прошлости још увек оставља поруку садашњим и будућим генерацијама: да је насиљем над личном имовином или над људима, па било оно и под плаштом „најхуманистичкије” или „патриотске” идеологије, могуће остваривати партијске и личне интересе. Све последице политичке репресије најбоље показују колико друштво чија је власт установљена на политичком злочину није друштво целовитог просперитета и хуманости ма колико његова економија или култура били развијени. И оно остаје такво ако се у неком времену не направи јасна историјска, морална и правна дистанца у односу на „време невреме” или на „време неправда”. Легализацију ове неправде неки су у дневно-политичке сврхе покушали да легитимишу ставом како послератну конфискацију и национализацију (па и задужбинарске

имовине) треба схватити попут друштвеног земљотреса или социјалне олује која се може само „поправити“!?

Зато је важно да се уклоне правне и нормативне препреке задужбинарства како се не би учињена неправда легализовала. Нажалост, држава која треба да створи такве претпоставке реагује врло често закаснело, инертно и нестимулативно. Само актуелни примери приватизације задужбинске имовине Универзитета у Београду и САНУ, и судских спорова који се воде између државе и ових институција говори о још увек правним и вредносним баријерама за оживљавање задужбинарства. Исто тако, држава не стимулише довољно својим поступцима потенцијалне нове донаторе у областима науке или просвете. Не могу се очекивати развој и ширење задужбинарства у свим оним областима у којима постоји традиција без јасне правне регулације иза које недвосмислено треба да стоји држава.

Обнова задужбинарства је у нераскидивој вези и са процесима реституције и денационализације јер је велики број задужбина после Другог светског рата конфискован и национализован. Реституција и денационализација представљају исправљање моралне неправде из прошлости српског друштва, али су оне и један од услова кретања Србије ка чланству у Европској унији. Ови процеси би требало да буду круцијални доказ о раскиду с ауторитарном и тоталитарном прошлошћу посткомунистичких држава и њиховом преласку у свет модерних и демократских држава. Остварење реституције и денационализације неодвојиво је од општих демократских процеса у данашњој Србији која тежи да буде грађанска, европска, развијена и демократска држава. Демократизација друштва је скоро немогућа без развоја грађанског друштва. Хегел је писао да је темељ модерне државе грађанство. Комунистичка национализација приватне и задужбинарске својине била је директан атак на ову вредност демократије којим су се уништавали и српски грађански слој и независност грађана да се одупру монопољу комунистичке олигархије (Југовић, 2009). Реституција значи обнављање грађанског друштва и грађанских вредности. Изазови реституције и денационализације стављени су и пред читаво друштво и пред политичку елиту која треба да започне и спроведе ове процесе. Поред јавно декларисане воље садашње политичке елите у Србији да се ови процеси покрену (донешен је Закон о пријављивању и евидентирању одузете имовине), очито је да су наведени изазови, али и бројни ужи политички и економски интереси, битно успорили доношење Закона о реституцији (денационализацији). Можда је на то утицала и чињеница да национализација и реституција битно утичу на прераспodelу друштвене и економске моћи.

За рехабилитацију задужбинарства битна је укупна политичка клима које и даље нема, а она је само израз шире друштвене климе и система вредности који доминира у друштву. По многим обележјима српско друштво је једно прелазно друштво које има одлике постконфликтног, социјално ризичног и институционално неразвијеног друштва. Криза вредности утиче и на могућности оживљавања задужбинарства.

Многе од вредности на којима се темељи задужбинарство данас су деградирани попут вредности „општег добра” и солидарности које је затамњено доминирајућом водилом личног интереса. У земљи, у којој је корупција изузетно развијена, у многим случајевима се извитоперава идеја донаторства и задужбинарства у схватање да је то само средство за невидљиво корупцијом понашање или подмићивање. Задужбинарство не сме да буде начин „прања савести” било ког појединца, што се и догађало, понекад, у овом времену аномије.

Поремећаји социјалне структуре српског друштва продуковали су друштвене неједнакости и раслојавања стварајући масовно и широко распрострањено сиромаштво и сиромашне слојеве, „истањену” средњу класу и мали слој изузетно богатих и моћних (Југовић, 2002). Материјална и морална деградација средњих слојева у Србији (оних који су кроз историју понајвише били донаторски расположени) директно је утицала на могућности рехабилитовања задужбинарства. Са друге стране, претежно новокомпоновани обогачени друштвени слојеви нису нарочито донаторски расположени. Задужбинарство ће имати нови успон упоредо са јачањем средњих друштвених слојева којима је по вредносном систему оно много ближе него новонасталој и брзообогаченој групи новчаних моћника.

Просветитељство као вредносна основа задужбинарства се темељи на значају образовања и вредности рада. У српском друштву се од 90-их година прошле деценије губи значај вредности рада као основе друштвене промоције и друштвеног статуса. Завладали су морално поразна идеја „сналажења”, „филозофија преживљавања” и промоција лаког и брзог богаћења. У великој мери је поремећен и модел друштвене успешности и друштвеног угледа. Таква вредносна матрица је деструктивна по развој задужбинарства (Југовић, 2007). Општа деструкција српског друштва 90-их година, као и промоција и легитимизација насилништва и насилника, у великој мери је умањила значај хуманизма као вредносне основе задужбинарства. Логична последица рата је и развој неемпатског понашања и опште отуђености између људи. У великој мери је оштећена вредност људског живота као срж хуманизма.

Из свих ових разлога, оживљавање задужбинарства је немогуће без промена система друштвених вредности на којима се оно темељи. А одговорност за то, превасходно, имају политичке елите које треба да створе социјални, институционални и морални миље који ће ову српску традицију вратити на оно место које она и заслужује (Југовић, 2007).

Уместо закључка: Савет за обнову задужбинарства у Србији

На основу закључака и предлога са Округлог стола о обнови задужбинарства и на иницијативу Конгреса српског уједињења и Задужбине Студеница, у Београду је 17. 12. 2007. године основан Савет за обнову задужбинарства. Као своје основне програмске циљеве Савет је истакао следеће:

1. Покретање јавног интересовања за обнову и афирмацију традиционалних вредности приватног добротворства и задужбинарства у српском народу у матици и дијаспори. Рехабилитација задужбинарства у српском народу је тешко остварива без промена у јавној свести и систему вредности на којима се оно темељи. А то су вредности: хуманости, човекољубља, милосрђа, друштвено одговорног понашања, просветитељства, рада, образовања, солидарности, патриотизма који је оријентисан ка развоју и будућности српског народа. Циљ Савета је да кроз идеју задужбинарства промовише ове кључне друштвене вредности.
2. Утицај на друштвену и политичку јавност како би се изградиле вредносна клима и нормативни оквири који би подстицали идеју задужбинарства.
3. Утицај на државне институције како би се остварила денационализација свих задужбинарских добара која су била одузета, отуђена или срушена после 6. априла 1941. године и омогућавање њиховог даљег рада. Лобирање код државних институција како би се хитно донеле одлуке којима би се сва задужбинарска имовина искључила из купопродајних процеса, као и коришћења земљишта задужбина за изградњу објеката које гради држава.
4. Рад на изради новог Закона о задужбинама који ће омогућити напредак и развој задужбинарства. Такав Закон треба да поврати поверење, охрабри старе и нове добротворе и осигура опстанак и напредак задужбина.
5. Реафирмација постојећих задужбина у духу завештања њихових оснивача.

6. Саветодавна и стручна помоћ при оснивању и раду нових задужбинских и добротинских организација.
7. Подстицање рада удружења задужбина у Србији и српској дијаспори и између њих, као и заједничког наступа пред државним органима, медијима и широј јавности.
8. Медијска популаризација и промоција задужбинарства кроз: јавне наступе, посебне тв емисије (документарног и образовног типа) које ће се бавити задужбинарством, промовисање књига и студије о задужбинарству, израда памфлета и плаката, отварања изложби, итд.
9. Лобирање да се кроз систем образовања деце у Србији и српској дијаспори у делу наставе (кроз предмете попут историје, књижевности, социологије, грађанског васпитања, веронауке, итд.) посебно истиче идеја задужбинарства и система вредности из кога она израста.
10. Додељивање сталне годишње плакете за подстицање задужбинарства, реафирмацију постојећих задужбина и покретање нових задужбина или укупан допринос обнови задужбинарства у Србији и српској дијаспори.
11. Подстицање добровољног и волонтерског рада у задужбинама.

Литература

- Батаковић Т. Д. (2002), „Просветом до слободе: обнова задужбина”, часопис *Време*, број 578, Београд.
- Данојлић М. (1988/89), *Србија и коментари – књига I*, Београд: Задужбина Милоша Црњанског.
- Гавриловић А. (2005), *Социјална политика*, Бања Лука: Филозофски факултет.
- Југовић А. (2002), *Друштвена патологија и нормалност – теоријске и практичне перспективе*, Београд: Службени гласник.
- Југовић А. (2007), Друштвене вредности и оживљавање задужбинарства. У зборнику *Институција задужбинарства у традицији српског народа*, Београд: Конгрес српског уједињења и Задужбина Студеница.
- Југовић А. (2009), Реституција као вредносна прекретница у демократизацији српског друштва. У: *Рехабилитација и реституција у Србији*, Београд: Конгрес српског уједињења, Центар за унапређивање правних студија, Задужбина Студеница.

- Лакићевић Д. (1991), *Социјална политика*, Београд: Савремена администрација.
- Љушић Р. (2007), *Задужбинарство код Срба. У зборнику Институција задужбинарства у традицији српског народа*, Београд: Конгрес српског уједињења и Задужбина Студеница.
- Павловић Б. (2007), *Поруке времена прошлих – историја и традиција филантропије у Србији у XIX и XX веку*, Београд: Балкански фонд за локалне иницијативе.
- Софронијевић М. (1995), *Даривали су своме отечеству*, Београд: Библиотека Града Београда.

SOCIAL-POLITICAL VALUES IN THE TRADITION OF SERBIAN ENDOWMENT PRACTICE

By Aleksandar L. JUGOVIC

ABSTRACT

The basic aim of the present article is to indicate the historical context of endowment tradition in Serbia, explain the connection between the basic social-political values and practice of endowment and give critical account of the connection between the crisis of social values of the Serbian society and the possibility to revive the practice of endowment. Endowment is founded on a number of social-political value bases such as solidarity, humanism, philanthropy, mercy, charity, enlightenment, social-economic development. Revival of endowment is of great importance for the Serbian society: ethical, national, educational, cultural, social – political. However, there are numerous impediments preventing endowment practice: historically ideological, value, political, economical and legal. The revival of the practice of endowment is tied also to the processes of restitution and denationalization for a great number of endowment funds (property-real estate) was confiscated and nationalized after World War II. Rehabilitation of the practice of endowment in the Serbian people is hardly achievable without change of public consciousness, system of values and normative framework.

Key words: practice of endowment, society, social policy, values